

Fjärrkontroll!

Det är faktiskt en slump att temat för min föreläsningsserie denna vårtermin är ”Krigets idé- och socialhistoria”. Universitetets undervisning för pågående läsår slogs fast redan i mars 2002, då jag ännu var uppslukad av fastighetsfrågor och kulturpolitik vid Finlandsinstitutet i Stockholm.

Valet av tema hade både personliga och vetenskapliga skäl. Jag ville att studenterna skulle få veta något om mina fixa idéer. Och typiskt nog sammanhängde mitt vetenskapliga motiv med en av dessa fixa idéer, nämligen med övertygelsen om att ramarna för vår världsbild i betydligt högre grad än vi vill medge dikteras av visioner och minnen om föreställda eller reellt upplevda krig.

Vi har under de senaste dagarna fått uppleva en formidabel krigs- och fredspropaganda, vars genomslagskraft är vida större än under något tidigare storkrig. Televisionens satellitkanaler med CNN i spetsen spelade visserligen en central roll redan för drygt tio år sedan då föregående Gulfkrig utkämpades, men då hade en klart mindre del av världens befolkning möjligheter att följa med världskriser dygnet runt och i realtid.

Poängen är att de alltmer motstridiga ”nyheterna” om slaget vid Bagdad kommer att styra våra uppfattningar om det moderna kriget och stormaktspolitikens väsen åtminstone fram till följande större utvidgning av Förenta staternas intressesfär. Vissa av dessa filmsnuttar och fotografier kommer visas om och om igen, för att slutligen utvecklas till kollektiva minnen och hörnstenar i vår världsbild.

De första krigsfotografierna togs redan under Krimkriget i mitten av 1800-talet. Men först i början av 1900-talet blev kamera- och trycktekniken så god att fotografierna på allvar började slå ut konstnärligt högklassiga bataljritningar. Visste ni att den kände svenske fågelmålaren Bruno Liljefors (1860–1939) i början av sin karriär ofta anlätades av svenska armén?

Med första världskriget kom de första krigsfilmerna, vars intriger i stor utsträckning följde samma mönster som filmatiseringar av alla senare krig. I början av kriget producerades naivt patriotiska spel- och dokumentärfilmer, som utmynnade i budskapet om att segern var nära. När kriget drog ut på tiden och antalet stupade sköt i höjden blev det mer trovärdigt med dokumentärfilmer med lemlästade lik och sörjande änkor.

Kändast av dessa dokumentärer blev den brittiska filmen *The Battle of the Somme* (1916), som hade premiär i augusti 1916 medan de obegripligt intensiva striderna på detta blott 40 kilometer breda frontavsnitt vid den belgiska kusten ännu pågick. Trots att nästan 1,4 miljoner soldater stupade och slaget utkämpades i närmare ett halvt år förblev frontlinjen i stort sett intakt ...

Filmen sågs under de första sex veckorna av ungefär 20 miljoner briter. Den gav upphov till en motsvarande tysk dokumentär och skulle med tiden även börja tolkas som ett ställningstagande mot hela kriget. Båda filmernas höjdpunkt var en till synes riktig attack över fiendens linjer, i vilken soldater föll för kulor och granater redan några sekunder efter att de klättrat upp från löpgraven.

Den första verkligt pacifistiska spelfilmen, en Hollywoodproduktion av Remarques roman *På västfronten intet nytt*, hade premiär 1930 och blev prototypen för alla kommande antikrigsfilmer, eftersom den tog kraftigt avstånd från all form av nationalism och krigshets.

I dag konfronteras vi av alla dessa olika krigskoncept samtidigt, eftersom händelserna avancerar i så rask takt. De angloamerikanska nyhetskanalerna har fortfarande ett järngrepp om nyhetsförmedlingen om det pågående slaget vid Bagdad. Men även de tvingas redan av

trovärdighetsskäl att ifrågasätta den mest uppenbara krigspropagandan. Dessutom har många tittare tillgång till franska, tyska och ryska satellitkanaler, vars infallsvinklar är markant olika. Använd fjärrkontrollen!

Henrik Meinander, Hufvudstadsbladet (HBL) 6.4.2003